УДК 355.237

СТАН ЗАКОНОДАВЧОГО ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ МЕДИЧНОЇ СЛУЖБИ ЗАПАСУ

М.І.Бадюк, доктор медичних наук, доцент, полковник медичної служби, начальник кафедри організації медичного забезпечення збройних сил Української військово-медичної академії
О.О. Малиш, полковник медичної служби запасу, доцент Харківської медичної академії післядипломної освіти

Резюме. *На підставі аналізу основних нормативно-правових актів з питань підготовки офіцерів медичної служби запасу в Україні за 1992 - 2008 роки виявлені основні підходи до формування системи підготовки лікарів для Збройних Сил України та їх резерву на особливий період. Виявлено головні чинники формування вихідного правового поля, існуючі потреби та відповідність системи підготовки офіцерів медичної служби запасу у сучасних умовах.*

Ключові слова: *офіцери медичної служби запасу, особливий період, законодавчі акти, нормативні акти.*

Вступ. Зміни соціально-економічної та воєнно-стратегічної обстановки, що відбувалися у світі впродовж останнього десятиріччя, виникнення нового спектра загроз у сфері безпеки та впровадження механізмів ринкової економіки змінили як підходи, так і механізми трансформації Збройних Сил (ЗС) України. Вирішення проблеми збереження та зміцнення здоров'я військовослужбовців як у повсякденних умовах, так і на особливий період – одна із найбільш важливих функцій держави, її ЗС і невід'ємний елемент національної безпеки. Значне скорочення чисельності бойових частин та лікувально-профілактичних закладів ЗС України актуалізує необхідність функціонування чіткої системи комплектування військ медичним персоналом, підготовки резерву офіцерів медичної служби запасу і резерву.

В умовах особливого періоду, відповідно до Закону України [1] проводиться мобілізація, у результаті чого загальна чисельність ЗС України (у тому числі і медичного персоналу) має бути значно збільшена. Недостатню кількість лікарів передбачається укомплектувати за рахунок медичного персоналу лікувально-профілактичних закладів цивільної охорони здоров'я, який знаходиться на обліку у запасі і резерві.

Зважаючи на те, що стратегічним напрямком України є приєднання до систем колективної безпеки [2], створення сучасної, адекватної та ефективної системи підготовки офіцерів медичної служби запасу в Україні має неабияку актуальність.

Метою дослідження є виявлення закономірностей законодавчого і нормативно-правового регламентування діяльності системи військової освіти України у частині підготовки офіцерів медичної служби та відповідність його сучасним умовам.

Матеріали та методи дослідження. Об'єктом дослідження обрано систему військової освіти України. Матеріалами слугували діючі в Україні законодавчі, правові та нормативні акти з питань підготовки офіцерів медичної служби запасу. Як методи дослідження застосовано системний аналіз, історичний, аналітичний.

Результати дослідження та їх обговорення. Законодавча база підготовки офіцерів медичної служби запасу формувалась на основі радянської системи підготовки медичного резерву на воєнний час, що існувала до серпня 1991 року. Головними правовими актами, якими регулювались питання функціонування системи підготовки, були законодавчі акти СРСР та союзних республік. Після отримання

Україною незалежності, уже 25 березня 1992 р., був прийнятий Закон України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» за №2232-XII [3]. Згідно зі статтею 11 Закону України (у зазначеній редакції) військову підготовку студентів за програмою офіцерів запасу проходили чоловіки віком до 27 років, придатні до військової служби за станом здоров'я, а військово-медичну підготовку, також жінки – студентки вищих медичних навчальних закладів, на добровільних умовах. Студентам, які пройшли повний курс військової підготовки за програмою офіцерів запасу, склали встановлені іспити і були атестовані до офіцерського складу, після закінчення вищого навчального закладу присвоювалось первинне військове звання офіцера запасу. У цілому даний закон майже повністю збігався з текстом відповідного союзного закону.

Положення зазначеного закону України постійно удосконалювались. І у редакції Закону від 18.06.99 р. №766-XIV стаття 11 набула змісту: «Військова підготовка студентів вищих навчальних закладів за програмою офіцерів запасу, крім вищих медичних навчальних закладів, проводиться на добровільних засадах…». Таким чином, військова підготовка для усіх студентів вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів України стала обов'язковим елементом навчального плану, але процедура атестації не змінювалась.

Поряд із системою військової освіти, в Україні реформувалась і система вищої медичної освіти. Закон України «Про освіту» 23.03.1996 р. №100/96-ВР [4] визначив, що в Україні встановлюються такі освітньо-кваліфікаційні рівні: кваліфікований робітник; молодший спеціаліст; бакалавр; спеціаліст, магістр. Постанова Кабінету Міністрів (КМ) України №65 від 20.01.1998 року «Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)» дала повне роз'яснення щодо вимог до фахівців з відповідним освітньо-кваліфікаційним рівнем [5]. У розділі 4 «Освітньо-кваліфікаційний рівень – спеціаліст» зазначеної Постанови, параграф 32 визначає, що «освітньо-професійна програма підготовки спеціаліста забезпечує одночасне здобуття повної вищої освіти за спеціальністю та кваліфікації спеціаліста…».

Таким чином, щоб стати фахівцем з освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліст, лікар повинен не тільки мати повну вищу освіту за спеціальністю, але й необхідну кваліфікацію. Наказ Міністра охорони здоров'я (МОЗ) України від 24.02.2000 р. №35 «Про затвердження Положення про особливості ступеневої освіти медичного спрямування» роз'яснив як готувати лікаря – з освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста, визначив вимоги до змісту і обсягу рівня освітньої та фахової підготовки [6]. У п. 2.3.2. вказано, що «освітньо-професійна програма підготовки спеціаліста передбачає здобуття повної вищої медичної (фармацевтичної) освіти за спеціальністю. Кваліфікація спеціаліста присвоюється після проходження спеціалізації (інтернатури)». У п. 2.3.4. наголошено, що «здобуття повної вищої медичної (фармацевтичної) освіти за спеціальністю здійснюється після виконання відповідних освітньо-професійних програм підготовки та підтверджується у період державної атестації. Кваліфікація спеціаліста з певного лікарського (провізорського) фаху присвоюється після виконання навчальної програми (індивідуального плану) в інтернатурі та атестації фахівців з вищою медичною (фармацевтичною) освітою».

Надалі 16.04.2003 р. наказом Міністра освіти і науки (МОН) України затверджені та набули чинності освітньо-кваліфікаційні характеристики спеціаліста, де визначено, що фахівець повинен мати: спеціальність, напрямок підготовки, освітній рівень та кваліфікацію [7].

Реформа системи медичної освіти не обминула і підготовку офіцерів медичної служби запасу. У ст. 11 нової редакції Закону України від 4.04.2006 р. №3597-IV «Про військовий обов'язок і військову службу» [8] зазначено: «…громадянам України, які здобули вищу освіту з освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче спеціаліста, пройшли повний курс військової

підготовки за програмою підготовки офіцерів запасу, склали встановлені іспити та атестовані до офіцерського складу, присвоюється відповідне первинне військове звання офіцеру запасу». Отже Законом України Міністерство оборони (МО) України зобов'язане присвоювати звання офіцеру медичної служби запасу лікарям після проходження ними інтернатури і отримання кваліфікації спеціаліст. Але, як відомо, і атестація студентів до первинного військового звання, і його присвоєння, і головне набір слухачів до факультету підготовки військових лікарів УВМА, не враховують зазначені вимоги і на сьогодні ще не змінені.

На виконання зазначеного вище Закону України [8], 26.07.2006 р. підписано Постанову КМ України за №1025 «Про заходи щодо оптимізації мережі військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів» [9]. Згідно з вимогами Постанови (у протиріччя положенню про освітньо-кваліфікаційні рівні та ступеневу освіту в частині щодо військових навчальних підрозділів вищих медичних закладів) у першу чергу розформовані військові навчальні підрозділи медичних закладів післядипломної освіти, а у наступному (2010) році – переважна більшість кафедр медицини катастроф та військової медицини вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів (ВМНЗ) України.

Результатом зазначеного урядового рішення стало визначення можливості готувати офіцерів медичної служби запасу на відповідних кафедрах тільки чотирьох України III–IV рівнів акредитації (м.Київ, м.Харків, м.Запоріжжя, м.Тернопіль), де проводиться додипломна підготовка лікарів. Регіоналізація центрів підготовки офіцерів медичної служби запасу позбавила студентів інших ВМНЗ прав стати офіцерами медичної служби запасу, військово-медичну службу можливості планової підготовки необхідної кількості лікарів на особливий період та вкінець заплутала систему комплектування медичним персоналом Територіальних госпітальних баз (ТерГБ) МОЗ України. З іншого боку, враховуючи зазначені вище вимоги щодо освітньо-кваліфікаційних рівнів та ступеневої освіти, можливість виконати вимоги Закону України [8] та діючої Постанови КМ України від 26.07.2001 р. «Про військову підготовку студентів вищих навчальних закладів за програмою офіцерів запасу» на сьогодні є тільки у м.Києві завдяки функціонуванню Української військово-медичної академії. В інших зазначених ВМНЗ України на післядипломному рівні, як відомо, відповідні кафедри уже ліквідовані.

Скорочення мобілізаційних потреб ЗС України процес логічний і необхідний, але підходи до комплектування військового запасу і резерву повинні бути свідомими і обґрунтованими. Проте, у зазначеній царині на сьогодні жодного цілеспрямованого дослідження проведено не було. А тому і приймаються взаємовиключаючі і протилежні управлінські рішення. За нашими паралельними і досить орієнтовними розрахунками, зважаючи на існуючі штати госпіталів ТерГБ МОЗ України, терміни перебування офіцерів медичної служби у запасі тощо, кожна ТерГБ МОЗ України має щорічно «отримувати» близько 25 лікарів різних спеціальностей і до 60 осіб середнього медичного персоналу. У протилежному випадку через 6-8 років боєготовність ТерГБ МОЗ України може бути втрачена назавжди.

Отже, таке вирішення проблеми з підготовки офіцерів медичної служби запасу, як фахівців з освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліст, повною мірою відповідає кінцевій меті реформування як цивільної, так і військової освіти, але виявило цілу низку існуючих невідповідностей у функціонуванні системи військово-медичної освіти. Зокрема, як бачимо, потребують змін процедури проведення атестації офіцерів медичної служби запасу, відбору і комплектування слухачами Української військово-медичної академії та, відповідно, підходи до комплектування офіцерами медичної служби як ЗС України, так їх запасу і резерву.

Зважаючи на зазначене вище бачимо, що діючі законодавчі і нормативні акти потребують

доопрацювання, а головне, узгодження між собою з одного боку і логікою – з іншого. Без сумніву, час створення сучасної інтегральної системи додипломної підготовки, післядипломного удосконалення та спеціалізації офіцерів медичної служби (запасу – у тому числі), яка б наближалася до системи підготовки медичного резерву країн-членів НАТО та Євросоюзу, уже настав.

Висновки

1. Підготовка офіцерів медичної служби запасу є невід'ємним елементом системи комплектування військ медичними кадрами і важливою складовою національної безпеки України.

2. Ефективність функціонування системи комплектування ЗС України медичними кадрами повною мірою залежить від інтеграції додипломного та післядипломного етапів підготовки (включаючи спеціалізації та удосконалення) офіцерів медичної служби.

3. Нормативно-правове забезпечення системи підготовки офіцерів медичної служби не відповідає вимогам сьогодення і потребує значного доопрацювання. Зокрема потребують уточнення питання: атестації офіцерів медичної служби запасу; відбору і комплектування слухачами Української військово-медичної академії; комплектування офіцерами медичної служби як ЗС України, так їх запасу і резерву.

Література

1. Закон України. Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію: В редакції Закону №2435-IV від 02.03.2005 р. – Відомості Верховної Ради. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2005. - №16. – ст.255.

2. Воєнна Доктрина України // Національна безпека і оборона.-2004.-№8.- С.2 - 6.

3. Закон України. Про загальний військовий обов'язок і військову службу [Електронний ресурс]: №2232-XII від 25.03.1992. – БД НАУ – Експерт (версія 051) NAU 8.3.1.0.

4. Закон України. Про освіту: В редакції Закону №100/96-ВР від 23.03.96 – Відомості Верховної Ради. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 1996. - №21. – ст.84.

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.01.98 р. №65 „Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)" Урядовий кур'єр / Офіц. вид. – К.: КМ України. – 1998. - №38-39 від 26.02.98. С.4.

6. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24.02.2000 р. №35 Про затвердження положення про особливості степеневої освіти медичного спрямування. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://uazakon.com/ spart47/ inx47219.htm

7. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.04.2003 р. №239 «Про затвердження складових галузевих стандартів вищої освіти з напряму підготовки 1101 «Медицина» [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/ ?code= v0239290-03.

8. Закон України. Про військовий обов'язок і військову службу: в редакції Закону №3597-IV від 04.04.2006. – Відомості Верховної Ради. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2006. - №38. – ст.324.

9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо оптимізації мережі військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів» від 26.07.2006р. №1025 [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://uazakon.com/document/ fpart14/ idx14752.htm

Науковий рецензент доктор медичних наук, професор Котуза А.С.